

O NOUĂ INSCRIPȚIE REFERITOARE LA FAMILIA COCCEILOR DELA CAPIDAVA

DE

Gr. FLORESCU

În vara anului 1947, săteanul Gheorghe Tuslaru, săpând în grădina sa din marginea de Nord-Vest a satului ca să astupe niște gropi, a găsit mai multe pietre între care și una cioplită frumos și scrisă.

Piatra scrisă este o stelă funerară, de marmoră, din care se păstrează partea de jos cu câmpul inscripției în întregime, iar din câmpul reliefului numai câteva urme, totuși suficiente ca să i se poată reconstitui, în linii generale, atât forma cât și figurația.

Fragmentul păstrat e înalt de 27 cm, lat de 56 cm și gros de 10 cm. Jos, stela se termină drept, nu prezintă nicio urmă de pivot pentru a fi fost fixată într'o bază, ceea ce ne face să presupunem că era încastrată într'un zid; deci mormântul era de tipul „mausoleu“.

Câmpul reliefului, după resturile păstrate, avea probabil forma unei nișe. După urmele picioarelor, păstrate jos pe bază, erau reprezentate, în picioare, patru persoane și anume: în dreapta un copil, la mijloc un bărbat, în stânga o femeie cu un alt copil mai mic lângă ea. E posibil ca defunctul să fi fost reprezentat după cum ne sugerează inscripția, în calitatea lui de *signifer*, deci cu *signum* lângă el, ca pe stela dela Sucidava, publicată de Gr. Tocilescu în *Fouilles et recherches...*, p. 190 și de mine în *I monumenti funerari romani della Dacia inferiore*, p. 29, fig. 15.

Inscripția cuprinde 5 rânduri, în afară de dedicația DIS.M., înghesuită sus, în colțul din stânga, și de două litere sub ultimul rând — abreviația unei formule epigrafice. Ultimul rând se deosebește total de celelalte, atât ca formă a literelor cât și ca ortografie. Tot așa și dedicația DIS.M., cum și ultimele două litere ale inscripției. Este deci un adaus ulterior care, după cum vom vedea la co-

mentar, ne permite concluzii prețioase cu privire la împrejurările istorice locale.

Primele patru rânduri, cu siguranță, au fost gravate de un lapicid cu multă îndemânare, ba chiar cu un simț desvoltat al eleganței. Semnele de despărțire sunt gravate și ele cu aceeași eleganță și au forme variate: punct rotund, *hedera* sau un semn în formă de 7 cu coada elegant prelungită în jos. Fără îndoială, monumentul n'a fost lucrat la Capidava; foarte probabil, el a fost lucrat într'unul din orașele grecești dela Mare, Tomis sau Histria.

Înălțimea literelor variază dela rând la rând: r.1 : 2,7 cm; r.2 : 2,5 cm; r.3 : 2,3 cm; r.4 : 1,8 cm.

Ultimul rând, ca și cele două litere de sub el și dedicația DIS.M., prezintă foarte mare stângăcie în gravarea literelor, atât ca formă cât și ca duct. Literele, unele mai mari, altele mai mici — dela 1,5 cm până la 3 cm — sunt așezate în rând, când drept, când înclinat într'o parte, iar rândul însuși nu urmează o linie dreaptă. Sunt caractere care indică un lapicid improvizat, fără experiență, iar nu o epocă târzie, decadentă.

Cetirea inscripției nu întâmpină dificultăți mai serioase decât în ultimul rând:

Dis M(anibus)

M. Cocceius Vitlus vet (eranus) co[h(ortis)I]'

Ubio(rum), sig (nifer), vix(it) ann(is) LXX mil(i) tavit) ann(is)

Claudia coniunx (sic) et Cocceius Veturius XXVIII

et Cocceius Nardus f(ili) h(eredes) f(aciendum) c(uraverunt)

M. Cocceius (sic) Titio pi(i)s(simo) patr(i) sau par(enti).

f(aciendum) c(uravit)

Adică: „Zeilor Mani. M. Cocceius Vitlus veteran al cohorței I de Ubi, stegar, a trăit 70 ani, a făcut serviciul militar 28 ani.

Mcștenitorii Claudia soție, și Cocceius Veturius și Cocceius Nardus. fii, au îngrijit să i se facă (monumentul).

M. Cocceius Titio a îngrijit să se refacă (monumentul) pentru piosul strămoș“.

În primele patru rânduri, mai vechi, singura dificultate în lectură este la sfârșitul primului rând, unde piatra este deteriorată. Aici, după literele C și O, aceasta din urmă mai mică, se păstrează piciorul unei haste, de sigur din H. După aceea mai rămâne un mic spațiu numai pentru o hastă, adică pentru cifra I, care e numărul de ordine al cohorței.

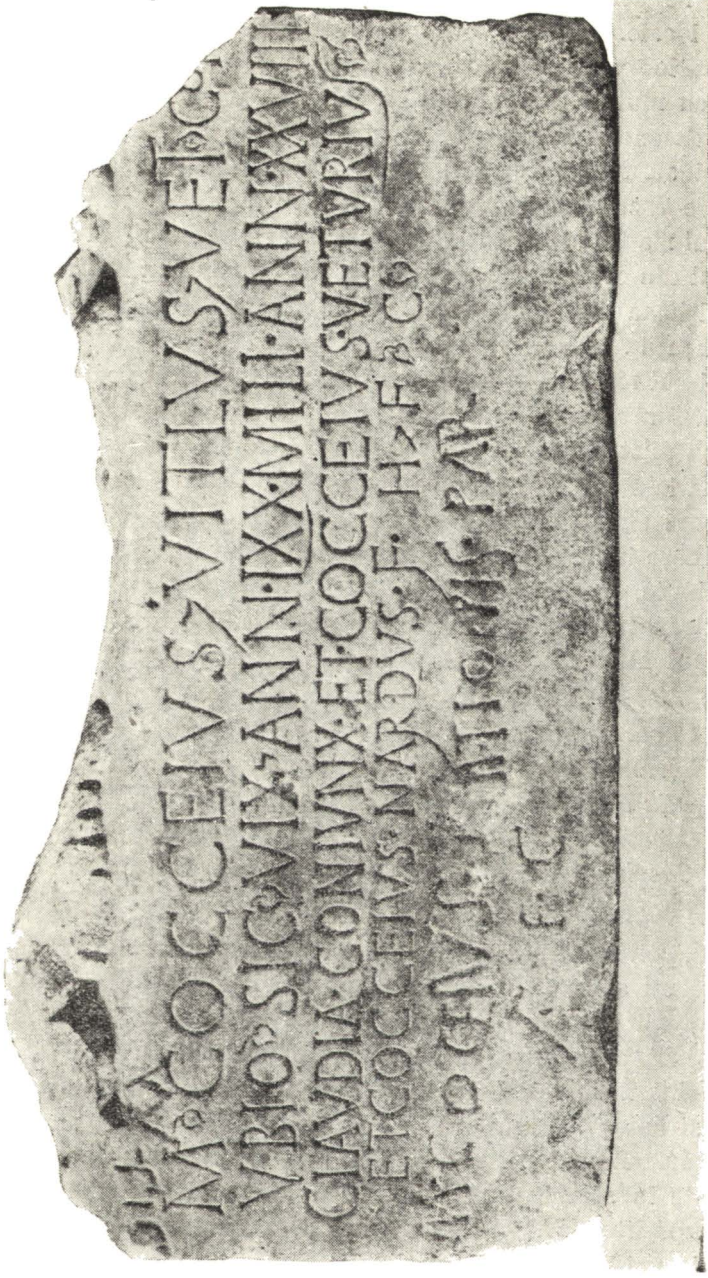

Fig. 1

Ultimul rând însă are nevoie de lămuriri mai amănunțite. Mai întâi, e de semnalat ortografia numelui *Cocceius*, cu un singur *e*, și a abreviației *pi(i)s*, cu un singur *i*! Apoi, al doilea cuvânt — așezat la o distanță prea mare de primul, din cauza spărturii pe piatră, existentă de mai înainte sau, poate, făcută chiar de lăpicid, din greșală în cursul gravării — e neclar în începutul lui. Anume: primele două semne sunt două haste, dintre care prima e mai scurtă. Aceasta provine, fără îndoială din cauza prelungirii în jos și spre stânga, afectând eleganța, a hastei lui R din rândul superior. Lăpicidul ultimului rând n'a voit să strice această linie elegantă și de aceea a lăsat prima hastă mai scurtă. Tot din acest motiv, nu i-a mai gravat bara orizontală de deasupra pentru a reprezenta pe T, fiindcă, fără îndoială, acest prim semn nu poate fi decât T. Deci cuvântul întreg trebuie să se citească *Titio*. În sfârșit, ultimul cuvânt este abreviat prin trei litere P A R. Această abreviație poate fi cetită sau par(enti) sau patr(i). Ultimele două litere sunt gravate foarte aproape una de alta iar capătul de deasupra al buclei lui R se prelungeste spre stânga până spre vârful lui A, încât ar putea fi socotit ca bara de deasupra a lui T ligat cu R. Vom vedea, la discuția sensului acestui rând, care din aceste două ipoteze e mai plauzibilă. Dedesubtul acestui rând sunt gravate două litere, F și C, pentru formula obișnuită *f(aciendum) c(uravit)*. Înaintea lor, însă, mai este un semn, așezat oblic, dar care, fără îndoială, nu poate fi literă, ci poate un ornament de felul celui din primul rând de după numele *Cocceius*, numai că aici e făcut invers, sau, mai degrabă, lăpicidul a voit să facă pe F și, greșindu-l prea înclinat, l-a lăsat neterminat și l-a gravat a doua oară mai departe.

În ceea ce privește cuprinsul, inscripția mai veche, adică cele patru rânduri cu caligrafia elegantă, e clară: M. Cocceius Vitlus, veteran al cohorței I de Ubi, în care ocupase un loc de subofițer, *signifer*, a murit în vârstă de 70 ani și a fost înmormântat la Capidava de moștenitorii lui: Claudia, soție, și Cocceius Veturius și Nardus, fii.

După cum se vede, cuprinsul este foarte simplu; însă, analizat cu atenție, ne duce la concluzii foarte importante cu privire la istoricul Capidavei.

Defunctul, fără îndoială, după nume ca și după faptul că și-a făcut serviciul militar într-o cohortă auxiliară, era de origine peregrină. *Praenomen*-ul *M(arcus)* și *nomen*-ul *Cocceius* le-a luat în mo-

mentul când s'a liberat din armată și a căpătat dreptul de cetățenie romană, ceea ce, de sigur, s'a întâmplat în timpul împăratului Nerva, după cum indică înseși aceste două nume, *M(arcus)* și *Cocceius*. *Cognomen*-ul *Vitlus* este vechiul lui nume pelerin păstrat în noua denumire în loc de *cognomen*. Acest nume, *Vitlus*, este, probabil, de origină celto-illirică, pentru că se găsește atât în regiunea gallică (CIL, V, 2795, 4148, 5686, 941 a) cât și în regiunea illirică (CIL, III, 5456, 5585 și 6010, 236). Dintre moștenitori, al doilea copil are iarăși drept *cognomen* un nume obișnuit în regiunea illirică, *Nardus*. Se găsește în câteva inscripții din Dalmația (CIL, III, 2617, 10183,38).

Putem deci conchide că Cocceius Vitlus era originar din regiunea illirică și a fost încorporat în cohorta I de Ubi pentru completarea efectivului ei.

Această cohortă se afla în *Moesia Inferior*, după cum ne arată o diplomă militară din anul 99 (CIL, XVI, Nr. 44) și un *cursus honorum* al lui *C. Iunius Tertius praef. coh. Ubiorum Moes(iae) Infer(ioris)* (CIL, X, 6015) ¹⁾. Ea stă în *Moesia Inferior* până pe timpul lui Hadrian, când a fost mutată în Dacia, probabil, cu ocazia reorganizării acestei provincii ²⁾. Nu avem altă știre mai veche despre staționarea ei în Moesia, în afară de diploma din anul 99. Cum însă cohorta nu mai este amintită în niciun document din altă provincie, am putea să admitem prezența ei în Moesia inferioară cu cel puțin 25 de ani mai înainte de anul 99 al diplomei, adică cu minimum oficial al timpului servit de soldații liberați, prin această diplomă, sau după inscripția noastră, cu 28 de ani înainte de, cel puțin, ultimul

¹⁾ Cf. W. Wagner, *Die Dislokation der röm. Auxiliarformationen...*, (1938) p. 195.

²⁾ Cf. W. Wagner, *l. c.* p. 196. D. Tudor a avut amabilitatea să-mi comunice că printre inscripțiile din depozitul Muz. Naț.de Antichități București, pe care le va publica în curând, există un fragment, în care este menționată această cohortă și care este citit de Dsa astfel:

..... (Phi)lip(p)us i ?
 et P(ublius) Var (ius) Va (lens?—lentinus?)...
 item I Ubi(orum)

Localitatea de unde provine acest fragment nu se știe, dar după natura pietrei — călele nisipos — D. Tudor bănuiește că ar fi Dobrogea, regiunea Axiopolis. Din puținele resturi păstrate nu se poate deduce nimic precis cu privire la istoricul cohorței, în afară de menționarea încă odată a numelui ei. Frecvența ligaturilor — patru în două fragmente de rânduri — ar indica o epocă mai târzie, după jumătatea sec. II

an al domniei împăratului Nerva. Căci inscripția spune mili(tav) ann(is) XXVIII, iar veteranul nostru se numește *M. Cocceius*, care este numele împăratului Nerva, ceea ce însemnează că el a primit *Honesta missio* împreună cu *ius civitatis* sub acest împărat și de aceea i-a luat și numele, potrivit obiceiului. În felul acesta am putea admite prezența acestei cohorte în Moesia inferioară chiar de pe la anul 70 al e. n., dacă admitem că Cocceius Vitlus a fost liberat din armată în 97—98, adică spre sfârșitul domniei lui Nerva, care moare în 25 Ian. 98.

După liberare, *Cocceius Vitlus* s'a stabilit la Capidava. Fără îndoială el n'a făcut aceasta din proprie inițiativă ci în urma unei măsuri oficiale. În adevăr, în timpul imperiului, întărirea granițelor nu se făcea numai prin armată, care, de fapt, era destul de redusă ca efectiv față de întinderea enormă a acestor granițe, ci și prin romanizarea intensă a lor. În acest scop, erau aduși pe graniță în așezări rurale sau urbane, în special veterani care erau improprietăți. Se forma astfel de-a-lungul graniței un brâu de puternic romanism, care răspundea pe deplin politiceii urmărite de imperiu în legătură cu granițele ¹⁾. Acești coloniști, obișnuiți din armată cu disciplina și supunerea, erau și mai mult atașați guvernului prin situația materială ce li se creia, dându-li-se în proprietate loturi de pământ destul de mari și din cele mai fertile. Ei formau pătura socială înstărită pe care se sprijinea guvernul imperial până la sfârșitul sec. II. Astfel, în afară de faptul că organizau viața în aceste regiuni după sistemul roman, ei erau și un prețios auxiliar al armatei, fie supraveghind populația de jos, indigenă, ca să nu fraternizeze cu barbarii de peste graniță în vederea eliberării ei, fie creiad, prin relații economice, dincolo de hotar, la barbari, o zonă de influență romană, care putea duce chiar la cucerire. În afară de aceasta, cum colonizarea veteranului nostru se întâmplă între 98—99, ea se poate încadra perfect în măsurile luate de Traian cu privire la Mesia, în vederea războiului cu Dacia. Căci se știe că Traian încă de pe când era în Germania superioară ca Caesar, — informat asupra situației dela Dunărea de Jos de către Hadrian, care servise aci ca tribun militar în leg. II Adiutrix și V Macedonica,

¹⁾ Această politică a imperiului este bine documentată în special în provinciile unde cercetările arheologice s'au desfășurat pe o scară întinsă, cum e Germania, Britania, Africa, etc. Cf. M. Rostovzev, *Storia economica e sociale dell'impero romano*, p. 260 sqq.

iar în 97 venise în Germania superioară tot ca tribun militar în leg. XXII Primigenia — pusese la cale războiul împotriva Dacilor. În acest scop, el caută să ducă o astfel de politică față de Germani în cât să-i permită să ia trupe dela Rin pentru războiul dacic. Apoi, către sfârșitul anului 98 vine el însuși la Dunăre unde stă până în 99 și ia măsuri în vederea operațiilor atât militare cât și administrative — reparare de castre, construirea altora noi, liberarea soldaților bătrâni și completarea efectivelor prin noi recrutări, numiri noi în armată și în administrație, etc. ¹⁾. Fără îndoială, că între aceste măsuri, colonizarea veteranilor nu era cea din urmă. Dovadă e că din această vreme începe urbanizarea Moesiei inferioare — din care Traian voia să facă, față de Dacia, ceea ce era Galia față de Germania — și această urbanizare nu se putea face dintr'odată ci trebuia să fie rezultatul unei astfel de colonizări ²⁾.

În consecință, Cocceius Vitlus n'ar fi singurul veteran care s'a stabilit la Capidava, ci trebuie să admitem că, împreună cu el, au venit și alții, liberați din armată odată cu el, în timpul împăratului Nerva, deci având același gentiliciu, Cocceius. Acest lucru ar putea fi confirmat prin faptul că Coccei din inscripțiile cunoscute până acum la Capidava poartă *cognomina*, care sunt vechile lor nume personale de peregrini, diferite în ceea ce privește origina. Astfel, unii, cum e cazul cu cei din inscripția noastră, poartă *cognomina* de origină ilirică, alții (CIL, III, 13737 și *Dacia* VII—VIII, p. 348), dimpotrivă, au *cognomina* de origină tracică, de ex., *Vitalis* (Cf. G. Mateescu, Eph. dacorum. I, p. 72, nota 5; p. 109, nota 5 și p. 194 nota I).

Așa se explică, cred, mulțimea Cocceilor dela Capidava. Că ei au fost împroprietăriți se vede și din unele inscripții descoperite până acum la Capidava. Astfel, în două din ele, funerare, se spune categoric „*obiti ad villam suam*“, morți la conacul lor, adică la moșia lor (CIL, III, 13737 și 14214 ²⁰⁾).

Din inscripțiile descoperite până acum la Capidava în legătură cu Coccei, rezultă că această familie durează peste un secol. O inscripție datată precis este din anul 200 Ianuarie 20. Este o inscripție votivă, închinată lui Jupiter prea bun și prea mare pentru sănătatea împăraților Septimiu Sever și Caracalla și a Caesarului

¹⁾ Mommsen la CIL, VI, 1548; *Römische Geschichte*, V, 202, Cf. Carl Patsch,

¹⁾ Mommsen la CIL, VI, 1548; *Römische Geschichte*, V, 202, Cf. Carl Patsch,

²⁾ V. M. Rostovzev, I c., p. 285 sqq.

Geta, de către Claudius Cocceius¹⁾. În tot acest interval — începutul sec. II — începutul sec. III — inscripțiile Cocceilor sunt destul de numeroase ca și persoanele amintite. Aceasta însemnează că ei și-au păstrat tot timpul o situație materială excelentă, ba poate chiar și-au mai sporit-o, acaparând noi proprietăți prin mijloace obișnuite sistemului sclavagist. E posibil ca unii dintre ei să fi avut, chiar în Capidava, vreo întreprindere mare, ca, de pildă, un atelier de lucrat piatra, după cum ar indica unele monumente funerare fără inscripție²⁾, sau o inscripție care se termină cu formula *Cocceius Elius scripsit*³⁾. Vasile Pârvan (l. c., p. 554), în comentarea acestei formule propune pentru *scripsit* înțelesul de „a îngriji să se graveze” socotind astfel pe Cocceius în legătură de rudenie cu Valerius Felix. Este însă mai probabil că acest Cocceius, ca șef de atelier resp. proprietar, avea nu numai personalul tehnic și uneltele trebuincioase pentru săpat în piatră reliefuri și inscripții, ci și modele pentru astfel de lucrări și e foarte probabil că inscripțiile le compunea chiar el. De aceea, formula „*Cocceius scripsit*” era poate și o reclamă pentru firma lui.

În sfârșit, inscripția noastră, după cum am văzut, ne dă deslegarea problemei originii Cocceilor dela Capidava. Susțineam altă dată (*Dacia*, VII—VIII, p. 349), bazat pe prezența numelui *Vitalis* printre *cognomina* întrebuințate de acești Coccei, că ei ar fi autohtoni, care deveniseră cetățeni romani pe la începutul sec. II sau chiar mai devreme. Pe de altă parte, însă, W. Kubitschek, într'o scrisoare de acum 15 ani în urmă, prin care mă ruga să-i comunic dacă mai există și alte documente mai recente în legătură cu Cocceii din Dobrogea, își exprima și el părerea, sub formă de ipoteză, că acești Coccei, așa de numeroși, ar putea fi libeți de origină, întrebuințați în vreo mare întreprindere din Dobrogea.

Inscripția noastră limpezește definitiv această problemă, cel puțin pentru Cocceii din Capidava. Ei sunt, e drept, de origină pe-

1) Gr. Florescu, *Dacia*, III—IV, p. 510, Nr. 9: I(ovi) o(ptimo) M(aximo) Innoni Reginae et pro salute Imp(eratoris) L(ucii) Septimi Severi Aug(usti) et L(ucii) Sep(timi) Anto(nini) [(Augusti) et L(ucii) Sep(timi) Getae nob(iliissimi) (†) Caes(aris)] Posuit Cl(audius) Cocceius de suo X Kalendas Iulias Vic(torino) et Severo co(n)s(ulibus).

2) Idem, *ibidem*, p. 514 sq.

3) V. Pârvan, *Cetatea Ulmetum*, în *Analele A. R.* Tom. XXIV Mem. Sect. Ist., p. 552: I(ovi) O(ptimo) M(aximo) Val(erius) Felix pro salute suorum et suam ara(m) posu(it) Cocceius Elius scripsit.

regină, în speță autohtoni în sensul larg, adică illiro-traci, dar romanizați complet în timpul îndelungatului serviciu militar, 28 de ani în cazul inscripției noastre; deci, în niciun caz, nu pot fi liberi, căci aceștia nu puteau face serviciu militar în armata de uscat. La liberare, ei au primit dreptul de cetățenie romană și au fost trimiși și improprietați la Capidava, ca elemente active și disciplinate, pentru întărirea forței romanismului la graniță, atât în vederea apărării cât și în vederea expansiunii.

În ceea ce privește data inscripției, după forma literelor, ea poate fi situată în perioada Traian—Antonini, când această formă de litere este obișnuită. După alte elemente, însă, ale inscripției, această perioadă poate fi redusă la câțiva ani. Astfel, inscripția spune că Vitlus a făcut serviciu militar 28 de ani și c'a murit la vârsta de 70 de ani. După regulile militare, tinerii erau încorporați la 17 ani. Cum însă în timpul imperiului aceste reguli nu erau riguros păstrate, întrucât completarea efectivelor se făcea mai ales prin înrolări de voluntari, care puteau să treacă și de 20 de ani, nu putem lua vârsta de încorporare a lui Vitlus ca punct sigur de plecare. De aceea, să pornim dela vârsta lui de liberare din armată. Aceasta, pentru soldații de rând și chiar *principales*, nu trecea de 50 de ani. Admițând deci și pentru Vitlus această vârstă la liberarea din armată, cum aceasta s'a petrecut în timpul împăratului Nerva, în ultimul lui an de domnie, după cum am admis mai sus, înseamnă că din acel moment el a mai trăit 20 de ani, ca veteran, la Capidava, căci inscripția spune că a trăit în total 70 de ani. Așa dar, după această socoteală, trebuie să admitem că el a murit în jurul anului 118, când i s'a făcut și monumentul cu inscripția de care ne ocupăm.

Ultimul rând, împreună cu cele două litere de sub el și cu dedicația DIS. M. ¹⁾ de sus, sunt un *adaes* ulterior, după cum indică, în primul rând, forma literelor și ortografia, cum și în al doilea rând, lipsa de unitate cu cele patru rânduri mai vechi.

Înțelesul acestui rând întâmpină dificultăți serioase, atât din pricina grafiei cât și din pricina redactării. Din pricina grafiei, e greu de citit precis ultimul cuvânt din rând, care este abreviat prin

¹⁾ Pentru întrebuintarea acestei formule pe monumentele funerare provinciale, vezi R. Cagnat, *Cours d'épigraphie latine*, ed. IV, p. 281 sq. Ea devine frecventă pe monumente începând dela jumătatea sec. II și chiar și atunci monumentele fără această dedicație sunt destul de numeroase.

trei litere P A R. Dacă socotim prelungirea în stânga a capătului buclei superioare a lui R drept o greșală de daltă a lapidului neîndemânat, atunci s'ar citi PAR *enti*; dacă însă această prelungire a fost intenționat făcută, spre a reprezenta o ligatură, T și R, atunci trebuie să citim PATR*i*. Dificultatea mai provine și din numele *Titio*, care poate fi luat și la dativ și la nominativ. În adevăr, acest nume e tot de origină ilirică și se găsește în inscripții și sub forma *Titius*¹⁾ și sub cea de *Titio*²⁾. Redactarea, de asemenea, nu e precisă. De aceea, acest rând poate avea următoarele înțelesuri:

1. M. Cocceius a îngrijit să se facă (monumentul) pentru piosul său tată, *Titius*.

2. M. Cocceius *Titio* a îngrijit să se facă (monumentul) pentru piosul său tată.

3. M. Cocceius *Titio* a îngrijit să se refacă (monumentul) pentru piosul său strămoș.

Vom analiza aceste înțelesuri și prin eliminare vom căuta să reținem pe cel mai plauzibil.

În primul rând, e clar că autorul acestui rând al inscripției își începe numele cu *praenomen* și cu *nomen*, deci după sistemul regulat al numelor de persoane la Romani, încât trebuie să admitem că și-a pus și cognomenul, mai ales că va fi avut și intenția precisă de a se deosebi de ceilalți Coccei numiți în cele patru rânduri mai vechi. Așa dar, numele *Titio* trebuie socotit în cazul nominativ și servind drept cognomen autorului acestui rând. În cazul acesta, primul înțeles presupus trebuie eliminat.

Al doilea și al treilea înțeles, din cauza neclarității grafiei ultimului cuvânt, *par(enti)* sau *patr(i)*, ar putea fi admise deopotrivă, ori unul ori altul. Totuși, între ele e posibilă o mai mare probabilitate pentru unul decât pentru celălalt. Astfel, e mai greu de admis că *Titio* era și el fiu al lui *Vitlus*, căci în acest caz trebuia să fie trecut în inscripție alături de ceilalți doi, chiar dacă în acel moment lipsea din localitate. Dimpotrivă, admițând că *Titio* era un descendent mai îndepărtat al lui *Vitlus*, adăugirea mai târzie a ultimului rând este explicabilă, ea fiind făcută cu ocazia refacerii mormântului-mausoleu dăruit probabil în timpul unor turburări locale provocate

¹⁾ CIL, III, 2775, 2778 (din Dalmația); cf. I. Russu, în *Anuarul Instit. Stud. Cl. Cluj*, IV, 1944, p. 139; CIL, III, p. 934, tab. cer. V (din Dacia); cf. I. Russu, *ibidem*, p. 208, Nr. 98.

²⁾ Eph. Dacoromană, III, p. 130, 233.

de răscoala populației de jos, susținută de atacul barbarilor din afară. Astfel de răscoale erau foarte frecvente în Sudul Dunării și înainte de cucerirea Daciei de către Traian, iar sprijinul lor era în special statul dac din Nordul Dunării. Aceasta reiese clar din condițiile păcii încheiate de Traian cu Decebal după primul război (Cassius Dio, LXVIII, 9, 5 sq. Zonaras, XI, 21 (III, 66), Petrus Patricius, 391, 5 resp. IV, 183). Intre aceste condiții, este edificatoare, pentru punctul nostru de vedere, aceea prin care Decebal se obliga să predea lui Traian pe toți constructorii de mașini de război și pe *transfugi* și să nu mai primească în serviciul său pe soldații romani dezertori. Statul dac era deci un focar de propagandă antiromană. Aci își găseau adăpost conducătorii populației asuprite din Moesia, care pregăteau, împreună cu Dacii, loviturile ce trebuiau date Romanilor asupritori în vederea eliberării acestei populații. Și, fără îndoială, aceasta a fost una din cauzele cuceririi Daciei de către Traian.

După cucerirea Daciei, în Sudul Dunării, noi nu mai cunoaștem vreo turburare de acest fel, fără ca aceasta să însemneze că situația populației asuprite s'a îmbunătățit. Dimpotrivă, exploatarea a putut acum să se deslănțue și mai riguros, pentru că nu mai exista nicio teamă din afară. Când însă granițele imperiului sunt rupte de atacurile barbare din afară, populația înrobită din Sudul Dunării se aliază cu acești barbari și luptă împreună cu ei pentru a se elibera. Aceste răscoale se țin lanț dela Caracalla înainte, când începutul atacurilor din afară îl fac Carpicii. Însă faptul menționat de ultimul rând al inscripției noastre — repararea mormântului-mausoleu de către un descendent al lui Vitlus — n'ar putea fi pus în legătură cu evenimentele din timpul lui Caracalla și cu atât mai puțin cu altele mai târzii. Ar fi prea mare distanța dela epoca lui Vitlus până la invazia Carpilor peste 100 de ani, apoi viața socială se schimbă dela Severi iar în forma literelor nu e niciun caracter propriu acestei epoci care, oricât de improvizat ar fi fost lapidul, el tot s'ar fi ținut de modă. Dimpotrivă, faptul se situează cu mult mai bine în împrejurările din timpul împăratului M. Aureliu. În această vreme, toată granița imperiului, dela Rin până la Marea Neagră, este asaltată de neamurile barbare. Populația asuprită din spatele frontului profită de ocazie și se răscoală. Chiar în provinciile mai îndepărtate, ea începe să se miște. În Moesia superioară, inscripțiile funerare de pe marile drumuri vorbesc de *latrones* (v.

C. Patsch, *Der Kampf um den Donauraum*, p. 8, nota I cu toată literatura) În Moesia inferioară, Costobocii trec Dunărea și pustiesc până departe de Marea Egee, etc., fără a întâlni vreo rezistență sericasă după cum spune Pausanias (X, 34, 5) contemporan cu evenimentele (Cf. A. D. Dmitriev, *Căderea Daciei*, în „Vestnic Drevnei Istorii“, Nr. I, 1949). Fără îndoială că populația locală asuprită, aliată cu acești barbari, s'a răsvrătit împotriva stăpânilor romani, i-a prădat, le-a distrus edificiile și le-a ocupat moșiile. Acest lucru se poate vedea dintr'o inscripție (CIL, III, 14437) în care Helvius Pertinax, în 177—179, numit de împărat la conducerea celor două Moesii, este arătat dând ordin localnicilor să părăsească pământurile cotropite. Deci, în această vreme, mai de grabă, populația locală din teritoriul Capidavens, răsvrătită, a putut să distrugă mormântul-mausoleu al lui Vitlus, strămoșul Cocceilor exploatare. După potolirea răscoalei, Cocceius Titio a refăcut mormântul și a adăugat la inscripția existentă rândul ultim, care a fost gravat de un lăpădă improvizat, întrucât focul pustiitor al răscoalei desorganizase viața social-economică a Capidavei.

Titio, deci, fiind un descendent mai îndepărtat a lui Vitlus, cuvântul *parens*, din inscripție, ar fi sinonim cu *genitor* și ar însemna strămoș, întemeietor de familie.

Pentru acest al treilea înțeles al rândului ar mai pleda și cognomenul *Titio*. Acest nume se mai întâlnește în familia Cocceilor dela Capidava. Astfel, un *Cocceius Elius* ridică un monument funerar soției sale *Titia Matrina* „*obita ad villam suam*“ (CIL, III, 14214). *Titia* aici este *nomen*, însă, după regula numelui la Romani, *nomen* al mamei sau bunicii putea fi transmis, în loc de cognomen, în forma lui simplă sau derivată. Deci, n'ar fi exclusă o legătură de înrudire între *Cocceius Titio* și *Titia Matrina*, adică fiu și mamă sau nepot și bunică.

Toate acestea ne împiedică a admite că *Titio* era fiul lui Vitlus și prin urmare lectura cea mai plauzibilă a ultimului cuvânt din rând este *par(enti)* iar nu *patr(i)*.

Singura obiecțiune ce s'ar putea aduce acestui înțeles al rândului ar fi formula deia sfârșit, *f(aciendum) c(uravit)*, care nu s'ar potrivi pentru o reparație. Aceasta însă ca și forma literelor, se explică prin împrejurările în care s'a gravat inscripția.

Așa dar, dintre ultimele două înțelesuri admisibile, rămâne ultimul ca mai plauzibil.

Recapitulând, putem afirma cu siguranță că familia Cocceilor dela Capidava — cunoscută din mai multe inscripții cu proprietăți agricole în teritoriul Capidavens — își are origina în colonizarea și împroprietărirea aci a veteranului M. Cocceius Vitlus ¹⁾. Dacă odată cu Vitlus au mai fost aduși și alți veterani, cu același nume de familie dar de origină etnică diferită — tracă, de pildă, după cum ar indica cognomenul *Vitalis* care se găsește la unii Coccei de mai târziu — constituind familii deosebite, nu putem afirma cu aceeași siguranță. Acest cognomen, *Vitalis*, putea să intre în familia Cocceilor și prin căsătorii mixte, cu băștinașii. Dar chiar dacă ar fi fost mai multe familii, ele s'ar fi putut unifica prin căsătorii. În orice caz, origina rămâne aceeași.

Această informație, scoasă din inscripția noastră prin aplicarea ei la istoricul Capidavei, capătă o valoare și mai mare. Ea aruncă o lumină nouă asupra așezării civile dela Capidava. Origina acesteia într-o comunitate de veterani ²⁾ confirmă caracterul său quasi-urban în forma comunală de *locus*, intermediară între *vicus* și *municipium* și deci capitală a teritoriului Capidavens. așa cum am arătat în altă parte ³⁾.

În sfârșit, ultimul rând, adăugat mai târziu, ne dă o informație pe cât de rară pe atât de prețioasă. Reiese din acest rând că populația locală asuprită, pe timpul invaziei Costobocilor și fraternizând cu ei, s'a răsculat împotriva clasei exploatare, devastând și prădându-i bunurile.

1) Inscripțiile Cocceilor descoperite până acum: CHL, III, 13737, 14214²⁰; V. Pârvan, *Cetatea Ulmetum*, p. 552; Gr. Florescu, *Dacia*, II—IV, p. 510 și VII—VIII, p. 347.

2) Afară de Coccei mai avem documentată până acum, la Capidava, încă o familie de veterani, aceea a lui *Aelius Longinus veteranus alae II Aravacorum*, care ala își avea garnizoana la Carsium (Gr. Florescu, *Dacia* III—IV, p. 503, Nr. 5 și Capidava, p. 253).

3) Gr. Florescu, *Capidava*.